

Szirmai Imre

A régi dal

A Magyar Orvos című folyóirat 1926-ban *Magyar orvosi stílus* címmel közölte dr. Alapy Henrik c. rk. (címzetes, rendkívüli) tanárnak, a Zsidóórház sebészeti osztály főorvosának a dolgozatát. A különnyomatot egy barátunktól kaptam ajándékba, feltehetően a cím fölött olvasható ajánlás miatt, amely így szól: *Schaffer Károly Dr. egyetemi ny. r. (nyilvános rendes) tanár Úr Ö méltóságának, mély tisztelettel a szerző.*

Miért éppen Schaffernek? Ez volt az első gondolatom, hiszen ő nem írt soha az orvosi nyelvről. A második kérdés azonnal adódott: Ki volt Alapy Henrik, aki „elrettentő például” idézett „egynéhány szembeötlő magyartalanságot a szaklapok legutolsó számaiból...”?

Alapy 1859-ben született Nyírbogdányban, orvosi oklevele megszerzése után a Zsidóórházban dolgozott, 1911-től ugyanott sebész főorvos lett, 1914-ben címzetes egyetemi tanárnak nevezték ki. Rövid – lexikonból származó – életrajzi vázolata szerint a „húgszervek sebészetével, epebajokkal és rákbetegséggel” foglalkozott. 1925-től az Izraelita Kórház igazgató főorvosa lett. Egy bejegyzés szerint 1933-ban a Magyar Sebésztársaság elnökévé választották. Préda István, aki 2005-ig megírta a pesti izraelita hitközség új kórházának történetét, Alapyt a Stiller Bertalant követő Benedict Henrik főorvostársaként említi.

Mi nem tetszett Alapynak a pesti orvosok nyelvszokásaiból a múlt század húszas éveiben? Például a germanizmus. Szó szerint idézem: „Szívesen elismerem én, hogy a német irodalom nélkül el nem lehetünk. Magam is onnan merítettem jó részét annak a kevésnek, amit tudok. De német szolgaságban azért nem kell hunyászokodnunk.” Állítása indoklására az alábbi példákat veszi elő az Orvosi Hetilap és a Magyar Orvos hasábjairól. „A »vezet« = megátalkodott germanizmus. [... például] a beszűkült duodenumnak oly fokú beszűküléséhez vezet”; ugyanitt: „a vizsgálatok eredményei vezettek azon tapasztalathoz”; „Egy másik mindúntalan visszatérő kedves ismerős a »képez«”. A példa: „az agydaganatok legállandóbb tünetét képezi”. Alapy szerint helyesen így volna: „Az agydaganat legállandóbb tünete”. (Megjegyzem, hogy mostani nyelvérzékenységünket a *legállandóbb* ugyanúgy sértene, mint a *képez*.) A nyelvszokás makacsul erős, ezért Alapy várakozásáról megállapíthatjuk, hogy a kifogásolt *masszírozni* helyett a *masszál*, valamint a *dosirozni* helyett az *adagol* máig nem terjedtek el. A politikai nyelv már akkor

belépett az orvosi nyelvbe, például: „Kétféle törekvést láthatunk érvényesülni”; „cél felé nagy haladást tesz”. Alapy ma is gyűjthette volna a következőket: „Fennálló vesebajt állapít meg”; „később lép fel a látás romlása”; „a pangásos papilla visszafejlesztését is eredményezi”; „destruálólág hat”. „Olyik szerző – mondja Alapy – különösen beleszeretett az »eset«-be, mely hasábonként 15-20-szor is felüti fejét.”

A német nagyon hajlik a hosszú körmondatos szerkezet felé – találjuk a 4. oldalon –: „Ma még a német közlésnek valószínűs rákfekélye az a modor, mely a megkezdett gondolatot nem fejezi be. Hát ez a bájos szokás a magyar orvosi stílusban is. Itt már nem merek idézni elrettentő példát. Mert a hosszú mondat gazdájára valmi könnyű ráismerni; már pedig a személyeskedésnek még látszatát is kerülni akarom.”

Ezen a ponton az olvasó gyanakodni kezd. Ki lehet az, aki ilyen bonyolult mondatokban közölte a tudományát németül, és nem teszi az igét az alany után, és ezzel nem vet „fény sugarat a körmondat sötét rejtelmibe”? A célzás vagy óvatos utalás folytatódik, ilyenképpen: „A kezemben volt a közelmúlt napokban egy cikk, amelyben egy nyilvános rendes egyetemi tanár – melleleg megjegyezve elsőrangú szakember – tesz közzé tanulságos esetismertetést. Két teljes hasábot – egy rövid körtörténet leszámításával – hét körmondatot tölt ki... Az első körmondatnak hét sora van, a másodiknak hat, a harmadiknak tizenégy” stb. Vajon miért ajánlotta Alapy éppen Schaffernek a közleményt? Kézenfekvő volna azt gondolni, hogy Schaffer ismerhette a körmondatos szerzőt, vagy esetleg (horribile dictu!) ő maga írta. Nem tudjuk kideríteni. Erre még következik Alapy tanácsa, amelynek leírásához akkor kellett némi bátorság: „Annak, aki angolul tud, azt mondanám, ha már mindenáron utánozni kell, menjünk az angol után. [...] Mert az legalább rövid mondatokban beszél” – és hozzáteszi újabb simogatásként: „Aki nem tud angolul, annak azt mondom, hogy annál jobb. Nincs az orvostudománynak olyan tanítása, amelynek visszaadására a mi hajlékony zengő nyelvünk alkalmas ne volna.”

A Schaffernek szóló ajánlásnak más oka is lehetett, őt ugyanis 1924-ben – a cikk megjelenése előtt két évvel – nevezte ki a pesti kar igazgatójának az Idegkórtani Tanszékre. Az ajánlások természete az, hogy mindig felfele irányulnak, különösen olyanoktól, akik felfele töreksenek. Schaffer jól ismerte és nagyra tartotta Jendrassik Ernőnek a magyar orvosi nyelv

NYELVÉSZETI TANÁCSADÓ

ORVOSTUDOMÁNYI IRÓK HASZNÁLATÁRA KIDTA A MAGYAR ORVOSI KÖNYVKIADÓ TÁRSULAT

CSAPODI ISTVÁN, IMRE JÓZSEF, LENHOSSÉK MIHÁLY, SZÉKELY ÁGOSTON
JAVASLATAINAK FELHASZNÁLÁSÁVAL
SZERKESZTETTE

JENDRASSIK ERNŐ

GYOMA, 1908
KNER IZIDOR SAJTÓJÁNAK NYOMÁSA

kiigazítására irányuló erőfeszítését. Jendrassik halála után a róla szóló megemlékezést 1922-ben Schaffer (1922) a Magyar Tudományos Akadémián olvasta föl. Ebben részletesen foglalkozik Jendrassik „Nyelvészeti tanácsadójával”, amely 1908-ban jelent meg. Ebből idézünk: „Aki kényes logikájának, kísérleti eljárásának, észlelésének tisztaságára: legyen kényes arra is, hogy munkájának nyelvzete ne lássék pongyolának.” Másutt: „magyaros magyar nyelvre volna szükség, nem olyanra, amilyent most jónak véelve használunk, melynek fele rosszul egyezettett latinosság, a másik fele pedig németesség”. Alapy valószínűen a Schaffer által használt Jendrassik-idézetekből vehette a fent említett példákat, amelyeket a nyelv javítása végett felsorolt, például: a *masszírozni* helyett *masszálni*, *logice* helyett *logikailag*, *titrírozni* helyett *titrálni*.

Alapy ebben a cikkben a nyelvrontás elemzése során nem áll meg az orvosi bercek határán. Íme az idézet: „A [...] Kazinczy által elfogadott tiszai szójárás és [...] dunántúli szójárás [...] az utóbbi években hatalmas versenytársat kapott egy

harmadik: az abbáziai szójárásban. Nem az adriai tenger mandulavirágos oázisát értem – bár ez is rendesen magyarokkal van tele –, hanem azokat az Andrassy úti kávéházakat, melyek Abbázia, Palermo stb. hangzatos neveit viselve, gyűjtőhelyeit képviselik az irodalom ifjú óriásainak [az olvasó megdöbben – csak nem Karinthya és a többiekre gondol a szerző?], akikről Alapy azt állítja, hogy nyelvérzéküket elvesztették, és olyan „irodalmi tolvajnyelvet” kezdenek meghonosítani, amelyben „talán nem hiányzik az élc és az ötlet, de mely [...] valóságos metyege a magyar nyelvnek.”

Alapy nagyon meglepődne, ha látná, hogy az általa kifogásolt jövevényszavak mindegyike – igaz, hogy magyarosra átírva – kiirthatatlan része lett a mai orvosi nyelvnek: *experimentalis*, *pathologia*, *vérserum*, *chemia*, *alterál*, *abscessus*, *chemiai structura*, *erősebb koncentrációjú oldat*, *methodus* és így tovább a végtelenségig. Végül azt tanácsolja a kortársainak, hogy fogjanak könyveket a kezükbe, mert a „magyar remekírók olvasása” (lehetőleg fennhangon) „a lelki gyönyörűségeken kívül [...] valóságos tisztító fürdő a nyelvérzék számára.”

Több, éles megfigyelésre utaló, helyenként türelmetlen megállapítása olvasható még arról, hogy csak az írjon, akinek „van valami mondanivalója”, és az önkritika nélküli közleményhalmozást egyszerűen *Incontinentia tincturae*-nak, azaz *Tinta-tarthatatlanságnak* nevezi (a szerző urológus sebész volt!).

A régiek olvasása arról győzhet meg bennünket, hogy az orvosok nyelvének javítása sem okos tanácssal, sem kényszerrel nem lehetséges. A bírálók régi dala – ennek ellenére – minden korban szépen szól. A nyelvszokások olyan erősek, hogy kitérnek minden igyekezet elől. Ennek az lehet a magyarázata, hogy az újabb nemzedékek az előttük járók nyelvhasználatát veszik át, és ehhez hozzáteszik a saját egyszerűsítéseiket.

IRODALOM

Alapy Henrik: Magyar orvosi stílus. *Magyar Orvos* 1926; 22: 1–15.

Jendrassik Ernő: *Nyelvészeti tanácsadó*. Budapest. Orvostudományi írók használatára kiadta a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat. Csapodi István, Imre József, Lenhossék Mihály, Székely Ágoston javaslatainak felhasználásával. Kner Izidor Sajtójának Nyomása, Gyoma, 1908.

Pisztora Ferenc: Jendrassik Ernő, a belgyógyász-neurológus pszichiátriai érdeklődése és munkássága. *Orvosi Hetilap Horus*, 1996, 136/44: 2401–2405.

Schaffer Károly: *Jendrassik Ernő r. tag emlékezete*. A MTA elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XVIII. Kötet, 7. szám. Kiadja a MTA Budapest, 1922.